

A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM ÉS A MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT*

Az 1917-ben lezajlott két oroszországi forradalom közvetlenül mozgásba hozta a világ valamennyi országának munkástömegeit, de más baloldali erőket és pártokat is. A háború utolsó évében, — különösen a központi hatalmak országaiban — felüllevők egyre mélyülő és erősödő válsága kifejeződött az egymást követő kormányváltásokban, az alullevők tömegsztrájkmozgalmában, a háborúból való kiábrándultságban, a fokozódó béke-vágyban, a spontán mozgalmak megszorodott sokaságában. Ilyen körülmények között évszázados dinasztiai sorsa megpecsételtnek látszott, új politikai erőviszonyok megjelenésének körvonalai rajzolódott ki. A politikai, elsősorban a haladó, a baloldali pártok és ezen belül — még a csúfos 1914. augusztus 4-i leszerelés nyomán kialakult politikai gyakorlat ellenére is — főleg a szociáldemokrata pártok politikai szerepe, állásfoglalása, hangja az általános érdeklődés középpontjába került. A munkásosztály határozott fellépést, forradalomért küzdő programot várt és követelt, míg a felüllevő osztályok fokozódó aggodalommal és riadalommal tekintettek az állásfoglalások elé.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom lobogó lángja megvilágította Európa és a világ munkásságának az új világhoz vezető utat. A magyar munkásmozgalom legjobb erői is erre az útra léptek.

Az orosz Február és Október hatására keletkezett mozgalmak, a magyarországi munkásmozgalmon belül megerősödött baloldali áramlatok, a KMP létrejötte és a harc a proletárforradalomért, az SZDP szerepe a polgári demokratikus forradalomban és más hasonló elsődrendű fontosságú kérdések válaszától — úgy tűnik e helyütt — eltekinthetünk. Témánknak megfelelően a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezető fórumának és orgánáinak különböző megnyilatkozásait kívánjuk nyomon követni — 1918 tavaszáig — nyaráig. E problematikának, ha mégoly rövid, nem elég mély felvázolása — erre nincs elég terünk — talán érzékletesebbé teheti az SZDP vezető köreinek differenciálódási folyamatát a forradalmi korszak időszakában. Az Októberrel való azonosulás, megértés, sőt néha az azonnali követés igénye, illetve a tartózkodás, a nem tetszés sőt az azonnali ellenszenv egyaránt megfigyelhető az SZDP vezető köreinek magatartásában. Ez az 1917 őszen—telén kialakult alapmagatartás, lényegében változatlan maradt a két magyarországi forradalom időszakában. A forradalmak időszakában vállalt szerep és állásfoglalás alapját az októberi forradalmi folyamat megértésében vagy elvetésében is keresnünk kell, hozzátevé természetesen, hogy ez nem jelent statikus álláspontot, mivel a gyorsodó események forgatagában az egyes személyek nézetei módosultak.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt az imperialista háború első éveiben szociálsoviniszta magatartást tanúsított, bár hangnemében, érvelésében mérsékeltebb volt a hivatalos németországi szociáldemokrata vezetőknél. Ugyanakkor azonban a magyar munkásmozgalmon belül nem alakult ki olyan baloldali csoport,

* A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója alkalmából a József Attila Tudományegyetemen rendezett tudományos ülészakon 1967. november 2-án elhangzott előadás.

amely részt vett volna a zimmerwaldi konferenciákon. A szakszervezeteknek a „hon védelmét” támogató szerepét világítja meg egy budapesti rendőrfőkapitányi jelentés 1915 novemberéből. A jelentés megállapítja, hogy az üzemek nem kerültek ki a szakszervezetek befolyása alól, s a rendőrség fokozottabb megfigyeltetést végzett, „de eddig egy esetben sem tapasztaltam, hogy valamely ténykedéssel a hadviselés érdekeit akarta volna csonkítani... a szövetség első gondja volt a munkásokat a munka zavartalan folytatására felhívni... a szövetség vezetői maguk gondoskodtak, hogy a fellépő bérmozgalom a törvényes keretet túl ne lépje”.¹

A belügyminiszter 1916. október 12-én utasította a fővárosi rendőrkapitányt: figyelmeztesse a munkásmozgalom vezetőit, hogy a szocialista szervezkedés vagy a bérmozgalmak miatt beállt, vagy beállható zavarért a mozgalom vezetőit teszi személy szerint felelőssé.² A főkapitány válaszul a miniszteri figyelmeztetésre, mintegy eloszlatta a felesleges aggodalmakat, némi önhittséggel jegyzi meg, hogy a mozgalom vezetői tartózkodnak minden olyan mozgalomtól, mely sértené a hadvezetés érdemeit. A háború befejezését szolgáló mozgalmakról meglehetősen szűk körben akadémiikus vitát folytatnak. A nemzetközi összefogás hiányzik. Az Internacionálé helyreállításán fáradozó minden iparkodásuk csődöt mondott.³

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt bizonyos együttérzéssel, némi rokonszenvvel figyelte ugyan a zimmerwaldi értekezletek munkáját, mégis az aktív béke-mozgalom kezdeményezésétől elzárkózott. A pártvezetőségben helyet foglaló Kunfi vezette pacifista szárny nem szánta rá magát az antimilitarista harcra, s nem lépett fel a kormány háborús politikáját támogató pártvezetés többsége ellen.⁴ A kormány belügyi szervei élénken figyelték a kialakult nemzetközi kezdeményezéseket. 1915 szeptemberében a zimmerwaldi konferenciával kapcsolatban Kunfi Zsigmondot beidézték a főkapitányságra. Kunfi a kérdésekre azt válaszolta, hogy ő ezen a konferencián nem vett részt, s a magyar pártot nem hívták meg és ott magyar részről még félhivatalosan sem jelent meg senki.⁵ Egy a háborúellenes mozgalomról szóló detektív jelentés 1917 augusztusából megállapítja, hogy „s a magyar szociáldemokrata párt vezetőségéről eddig még nem volt megállapítható, hogy erkölcsi ... célzattal kereste volna az érintkezést a svájci radikális csoportokkal. Másként áll a dolog egyes szakszervezetekkel. Megemlítjük a nőmunkások szervezését, ahol Gárdos Mariska szoros és állandó összeköttetést tart fenn ... svájci munkás vezérekkel. Révész Mihály az ifjúmunkások egyik vezére, ... állandó levelezésben volt... a svájci ifjúmunkások vezérével... Maga Szabó Ervin a svájci radikálisokkal állandó összeköttetést tart fenn ... aki valamennyi külföldi kiadványt megkapott”.⁶

Az SZDP vezetése 1915—16-ban különböző országok szociáldemokrata pártjaival tárgyalt, s tevékeny szerepet vállalt az 1917-es stockholmi értekeztet előkészí-

¹ PI Archívum 721.f. Révész gyűjt. 59—69 öe. Főkapitány jelentése a belügyminiszterhez 1915. november 28.

² PI. Archívum 721. f. Révész gyűjt. Belügyminiszter a főkapitányhoz 1916. október 12.

³ PI. Archívum uo. Boda jelentése a belügyminiszterhez 1916. november 10.

⁴ A télienség és a paralizálás feletti mély elkeseredést fejezi ki Ligeti Károly egy 1916 áprilisában írott levele: „Holnap után május immár a második abból a véres fajtából, mely nem teremt, hanem öl és pusztít. Keserű élvezet olvasni ebben a fölszabadult égő pokolban azokat a nagy hangú szövegeket, amik mindegyik részről az öldöklés elkerülheterlenségét gajdolják a vérben fürdő milliók felé, vagy újabb véráradatnak feszegetik a zsilipjét. Hát ennyire tehetetlenek, nyomorultak, elrodhadtak vagyunk, hogy e nyilvános csepürágók nyilván tudott hazugságai nélkül gondolkodni és cselekedni semmit sem tudunk már?”

PI. Archívum 694. f. Bresztovszky Ede gyűjt.

Ligeti Károly Bresztovszky Edéhez 1916. április 29.

⁵ PI. Archívum Révész gyűjt. 1915.

⁶ PI. Archívum Révész gyűjt. 721. f. 72. öe. 8454/1917 BM res. 1917. augusztus 11.

tésében, de szomorúan kellett tapasztalni, hogy a fáradozásai eleve kilátástalanok.⁷ Az SZDP, híven belpolitikai alapelveéhez, első helyre helyezte a zöldsztal melletti politikát. Weltner Jakab az 1918-as februári rendkívüli pártgyűlésen a pártvezetőség háború alatt végzett politikáját mégis a legbaloldalibbnak tüntette fel, olyannak, mint amely mindig osztályharcos alapon állt. Ekkor a párt háborúellenes tevékenységét — az alulról jövő nyomás hatására is — Zimmerwalddal azonosította, s azzal támasztotta alá, hogy a magyar munkásság kikényszerítette volna kormányától az útleveleket.⁸ Weltner itt arra célzott, hogy az Antant országok szocialistáitól az útlevelek kiadását kormányaik megtagadták, s ez Magyarországon a tömegek forradalmisága miatt — úgymond — nem következhetett volna be. Weltner a kongresszuson természetesen hallgatott arról, hogy a kormány is szívesen vette az SZDP fáradozásait. Ebben a vonatkozásban meghamisította a tényeket, azokat egyoldalúan állította be. Ezzel is mintegy próbálta leszerelni a tömegek forradalmi hangulatát. A párt politikájának Zimmerwalddal való azonosítása pedig a tömegek megtévesztését célozta.

A februári forradalom, s a növekvő tömegmozgalmak hatására a párt vezetősége egyre aktívabb békemozgalomba fogott, s sajtóorgánumai határozottabbá kezdtek válni.⁹

Míg a háborúval kapcsolatos álláspontok, s a követendő gyakorlat többé-kevésbé egységes volt az SZDP vezető köreiből, az 1917-es októberi szocialista forradalom elvi megítélésében — semmiféleképpen nem követendő gyakorlatában — lényeges és fontos árnyalatbeli különbségek mutatkoztak. A jobbszárny, a centrum és a balcentrum különböző módon értékelték az oroszországi forradalmat, s ennek megfelelően más-más tanulást vont le belőle. A tömegek balratolódása, az orosz példa követésének igénye, határozottabb politikai cselekvés követelése természetesen szerepet játszott abban, hogy a sajtó pl. vezető helyen foglalkozott az oroszországi eseményekkel, s igyekezett megfelelően informálni olvasóit, s egyben kommentálni az eseményeket, de amellet e megnyilatkozásoknak és elemzéseknek őszinte hangja, több esetben bátorsága, nem a tömegek megnyugtatótását, leszerelését szolgálta, hanem Október küzdelmével, eredményeivel, harcával való szolidaritást, együttérzést is kifejezte. Kétségtelen, hogy az első időszak megnyilatkozásai összehasonlíthatatlanul pozitívabbak, mint 1918. október — 1919. március időszaké. Ugyanakkor — a baloldal tetteket sürgető egyre erőteljesebbé váló fellépését kivéve — az SZDP gyakorlatilag nem készül a rohanó forradalomra. A pártvezetőségnek a februári forradalom utáni hangulatról jegyezte fel Ágoston Péter naplójába: „Hogy milyen távoli a forradalom gondolata nálunk, — írja 1917. április 7-én, — s mennyire nem bíznak benne a szocialisták ezt jól jellemzi Farkas Antalnak nyilatkozata, aki a Népszava szerkesztőségében, amikor az orosz forradalomról beszélgetve azt jegyezte meg valaki, hogy milyen nagy dolog, így szól: „Ez az orosz forradalom az orosz szocialista pártvezetőséggel semmi. Nagy dolog akkor volna, hogyha a magyar pártvezetőséggel csinálták volna meg.” Az elégedetlenség megint élcebe fül, de nem tettben tör ki.”¹⁰ Míg mások még ekkor is a szokásos „réalpolitika” megvalósulásában reménykedtek. Ugyancsak Ágoston jegyezte fel, hogy a miniszterelnök Eszterházy Móric: a békéről nem mondott semmit, pedig mindenki ezt várta, de a választó-

⁷ E kérdésről részletesen: Kende János: Adalékok az MSZDP nemzetközi kapcsolatainak alakulásához (1914—1917) Párttörténeti Közlemények 1964. 2. sz.

⁸ Népszava 1918. febr. 12. — Weltner beszéde a pártgyűlésen.

⁹ A februári forradalom magyarországi hatásáról: Mucsi Ferenc: Az 1917-es februári forradalom hatása Magyarországon. Századok 1958. 685—698. old.

¹⁰ PI. Archivum 689. f. Ágoston Péter iratai. Napló 1917. ápr. 7.

jozról sem beszélt eleget, ugyan neki Garami kijelentette, hogy ők tudják, hogy a miniszterelnök többet fog adni.”¹¹ Mégiscsak meghatódtak a pártvezetők a miniszterelnök (akkor még jelölt) Népszava szerkesztőségbeli látogatásától. De Ágoston beszélgetést folytatott Landler Jenővel is. Ő elmondta, hogy „a munkások hangulata jellemez, hogy vissza kell tartani őket a sztrájkoktól... a katonák mindig előre értesítették a sztrájkolókat, hogy mi lesz, s így munkásokat elfogni nem tudtak... Ha nem tartanak vissza az embereket, akkor forradalom volna Pesten.”¹² — említette keserűen Landler Jenő. A tömegek forradalmasodó hangulatát világosan látta Landler, valamint a pártvezetőség leszerelő magatartását is. Az SZDP vezetése ugyanezt a politikai gyakorlatot alkalmazta 1917 novemberében, az 1918 nagy januári és júniusi tömegsztrájkok időszakában is.

Garami Ernő, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetője az 1917-es oroszországi szocialista forradalmat kezdettől fogva ellenségesen fogadta. Buchinger jegyezte fel Garami véleményét „...a dolgok alakulása szerint a proletárdiktatúra a munkások fölött gyakorolt diktatúrát is jelenti, ami szerinte elfogadhatatlan és káros állapot”.¹³ Garami, az októberi forradalomban veszélyes és reménytelen kísérletet látott, hiszen szerinte Oroszországban a szocializmus gazdasági előfeltételei nincsenek meg. Garami Ernő „Forrongó Magyarország” c. munkájában értékelve az 1918-as magyar októbert, 1917 októberére is kitekint. „Aki azzal válaszol, hogy a Nemzeti Tanács eredeti programja túl szűk volt, az tulajdonképpen azt állítja, hogy az októberi forradalom alkalmát azzal is föl lehetett volna használni, hogy Magyarországot a feudális gazdasági és politikai uralom rendszerétől egy ugrásra átvezessük olyan gazdasági és politikai rendszerbe, amely eddig még sokkal előrehaladottabb államokban sem volt megvalósítható... s még Oroszországra nézve is kitűnik, hogy a történelem fejlődésének ilyen erőszakolása nem lehetséges... mert nyers visszaesést jelentett a Marx előtti idők forradalmi ideológiájába és utópizmusába, amikor sok szocialista még azt hitte, hogy a forradalmak „csinálás”-ához csak „akarat” és „alkalom” kell.”¹⁴ A bolsevikoknak forradalom „csinálásra” vonatkozó Garami vádaskodás nélkülöz minden történelmi tényt. Garami itt a bolsevikokat anarchistákkal azonosítja. A bolsevik párt nem akaratból, hanem az objektív fejlődés valóságos marxista elemzéséből indult ki és jutott arra a következtetésre, hogy a szocialista forradalom feltételei megértek. A forradalmat nem „csinálták”, hanem az a párt tudatos vezetésével a tömegek műve volt. Garami a marxizmust szembeállította az októberi példával. Szerinte nem lehet gyorsítani a történelmi fejlődést, különösen nem lehet eszközölni ugrásokat. Ez idegen — Garami szerint — a marxizmustól. Kun Béla joggal állapította meg róla — a Tanácsköztársaság első napjaiban a vele folytatott beszélgetésen, — hogy nem annyira marxista, mint inkább Marx ismerő. Az októberi szocialista forradalom semmiképpen nem felelt meg a Garami-féle jobboldali dogmatizmus teóriájára épített, polgári demokrácia célul megjelölt jobboldali praktikumnak.

Buchinger Manó saját álláspontjáról: „Ami engem illet, én attól félttem, hogy Leninek uralma csak rövid, átmeneti lesz... Ma, huszonöt év múltán nem szégyelem bevallani, nagy megnyugvással tölt el, hogy az orosz fejlődést illetően a történelem milyen alaposan rámcáfolt.”¹⁵ Buchinger kétségtelenül nagyobb érdeklődést tanú-

¹¹ Uo. 1917. június 25. — Jellemző, hogy ez a két adat egy napon került feljegyzésre, jól szemlélteti a párton belüli különböző hangulatot és politikai állásfoglalást.

¹² Uo.

¹³ Buchinger Manó: Októberi forradalom Emigráció é. n. 13. old.

¹⁴ Garami Ernő: Forrongó Magyarország Leipzig—Wien, 1922. Pegazus Kiadás 221. old.

¹⁵ Buchinger Manó: Októberi forradalom — Emigráció i. m. 13. l.

sított az Októberi Forradalom iránt mint Garami, bár gyakorlatilag teljesen egy táborba jutott vele. „Kunfi — írja róla Buchinger — lelkesen fogadta a hírt és az volt a véleménye, hogy amennyiben Leninék a hatalmon megmaradhatnak, döntő hatással lesz majd és a nagy példát más országokban is igyekeznek majd követni.¹⁶ Kunfi lelkesedésére utal Garami is, és még 1918 októbere előtt lefolyt beszélgetésüket eleveníti fel, melyben saját álláspontját sem rejti véka alá. A budai királyi palotára mutatva, Garami megkérdezte Kunfitól: Vajon mi lesz ott fönt egy év múlva? Kunfi habozás nélkül felelte: ott fog ülésezni a szovjet. „Annyira váratlanul ért e válasz — írja Garami —, hogy eleinte nem is vettem komolyan. Csak amikor Kunfi erősen bizonygatni kezdte, hogy ez bizony így lesz és elkerülhetetlen, akkor láttam, hogy mennyire rabul ejtette őt és az orosz szovjetek úgynevezett forradalmi lendülete és mennyire rabja ennek, amit én már akkor is forradalmi romantikának és a szép forradalmi gesztusok irreális, és ezért antimarxista imádatának neveztem.”¹⁷

Kunfi Zsigmondnak az Októberi Forradalmat értékelő megnyilatkozása volt 1918 májusában, Marx születésének 100. évfordulója alkalmából a Vigadóban rendezett emlékülésen elmondott beszéde. „A nagy átalakulást néhány szóval és néhány fogalommal jellemezhetjük, amikor szembe akarjuk állítani a száz év előtti erőket a mostani erőkkal. A konvent volt akkor a forradalmi erő, a szovjet most, a jakobinusok voltak Metternich szerint a forradalmárok ma a bolsevikok a jakobinusok. És ha egy nevet keresnénk jellemzőnek, akkor azt lehetne mondani, hogy száz esztendő politikai és szociális átalakulása nem fejezhető ki jobban, mint a XIX. századbeli Robespierre és a XX. századbeli Lenin és Trockij nevével.¹⁸ Marxról írott tanulmányában visszatér e történelmi analógiához. A szociáldemokrácia válságából való kivezető utat a forradalmi marxizmushoz való visszatérésben jelöli meg.¹⁹

Kunfi, még a stockholmi tárgyalások során több ízben találkozott Radekkel, a Bolsevik Párt külföldi Bizottságának vezetőjével. Kunfi már az októberi forradalom előtt bírálat alá vette a mensevikék halogató, a burzsoáziával lepaktáló politikáját és érdeklődéssel tekintett a bolsevikok növekvő befolyása elé.

A békét óhajtó, a forradalmi változást elszigetelten váró Ágoston Péter közvetlenül az októberi forradalom hatása alatt a magyar társadalmi problémák megoldását az orosz példában látta. „Beteg kormányrendszerünknek talán következménye a beteg szocializmus... Végző konzekvenciában kellene a dolgot megoldani, mint az orosz szocialista forradalom, de nemcsak a földhöz való jog megszüntetésével, hanem a kereskedelem mai rendszerének megszüntetésével, mert az állam ne csak termeljen, hanem ossza is el a termelvényeket.”²⁰ A termékcsera azonnali megvalósítás utópikus elképzelés eredménye, (ez más vonatkozásban is megtalálható Ágostonnál) de Október magyarországi követelésének szükségessége — még ha ez nem is azonosult politikai gyakorlattal — fontos felismerésről tanúskodott.

A Szociáldemokrata Párt központi lapja, a „Népszava” bő terjedelemben, különösebb fordítások nélkül tájékoztatta olvasóit még november 7-e előtt a Bolsevik Párt gyorsarányú növekedéséről, a forradalmi erők szerveződő erejéről. Weltner Jakab, aki ezidőben Stockholmban tartózkodott, mint a Népszava egyik tudósítója közelebbről figyelte az oroszországi eseményeket, s távirataiból inkább amolyan két és feles hang csendült ki. A 20-as évek végén kiadott visszaemlékezéseiben egy

¹⁶ Uo.

¹⁷ Garami Ernő: i. m. 73. old.

¹⁸ Népszava 1918. május 7.

¹⁹ Szocializmus 1918. május. Kunfi Zsigmond: Marx.

²⁰ PI. Archivum Ágoston Péter iratai. Napló 1917. november 26.

szót sem írt Lenin forradalmáról, több bolsevik vezetővel folytatott tárgyalásáról. (Jellemző Weltner „objektivitására”, hogy több oldalon mutatja be Czernin gróf készségét egy bécsi útja alkalmából.²¹ Való igaz, hogy Weltner saját szerepét szélsőségesen jobboldalinak ábrázolja. Ebben fő szerepe annak volt, hogy Weltner szaképpessé kívánta magát tenni az ellenforradalmi rendszer előtt. November 2-án keltezett táviratában bizonyosra veszi, hogy a közelgő szovjet kongresszus a bolsevikokat juttatja többségre. Megjegyzi, hogy a mérsékelt mensevikek és a szociálforradalmárok egy része közeledik a bolsevikok programjához, amely egyértelműen a szovjetekre akarja ruházni a hatalmat.²² A bolsevikok térhódítását elemző kb. 50 soros cikk, statisztikai adatokkal bizonyítja, az erők balratolódását. A Bolsevik Párt sikerét (Duma választások alapján) a békeagitációban látja.²³ November 8-i cikkben már nemcsak a választási adatokról, hanem a fegyveres túlsúlyról is hírt ad a lap. Részletesen beszámol a helyőrségi parancsnokság és a forradalmi katonai bizottság közti ellentétről, ismertetve a forradalmi rendelkezéseket. „A Kerenszkij-kormány állást foglalt a pétervári szovjet ellen és fölszólította, vonja vissza parancsát. A katonai bizottság azonban kijelentette, hogy állja a harcot és ha kell szembe száll a kormánnyal is... A kormány hatalmának csökkenését és a bolsevikok hatalmának megnövekedését *rikítóan* mutatja, hogy a kormány egyelőre nem mer fegyveresen föllépni...”²⁴

Egy nappal később már megjelent az első elemző és értékelő vezércikk az októberi felkelésről. „A márciusi forradalom most e novemberi napokkal érett meg teljesen. Az orosz forradalom tömegeit eddig is a munkások és a velük szövetkező katonák alkották, de a politikai hatalom a burzsoázia különféle áramlatainak kezében volt... A most induló új forradalom tisztára proletármozgalom és így elmondhatjuk, hogy az orosz revolúció ma a pétervári munkások és katonák győzelmével és kormányrajutásával eljutott kifejlődésének csúcsáig... A forradalom programja: 1. a proletárság diktatúrája. 2. a rögtönös békekötés. 3. a gyárak és földek szocializálása.” A cikk a továbbiakban Októbert egybeveti a párizsi kommünnel, majd a kivívott siker megszilárdítását, illetve kiszélesítését a parasztság megnyeréséhez és a békekötés sikeréhez köti.²⁵ Egy másik szerkesztőségi cikkben visszautasítja az októberi felkelést összeesküvéssel azonosító burzsoá nézeteket. „... a bolsevikok felkelése nem volt titkos összeesküvés, mert a kormány már régen tudott az előkészületekről. A mozgalom annyira hatalmas volt nyilvánvalóan, hogy az nem tudott vele szembe szállni és minden amellett szólt, hogy a harctéren levő csapatok túlnyomó többsége a bolsevikok pártján van.”²⁶

A novemberi napokban a különböző polgári lapok, főleg a Reuter és Havas ügynökség „biztos” hívei és a maguk kívánságait is kifejezve, az új hatalom ingatlagságáról, nem egy esetben bukásáról számoltak be. A Népszava visszautasította ezeket a rágalmatokat és bízott a hatalom megszilárdulásában. „Minden reményünk a munkások, katonák és parasztok szovjetjeinek győzelméhez fűződik. A Pétervár körül vívódó harcokban nemcsak Oroszország sorsa dől el, hanem a béke és a

²¹ Weltner több oldalon ismerteti Czernin béke beszédeit. Arról sem feledkezik meg, hogy egy bécsi utazás alkalmából a párt vezetői számára Czernin szerzett Pullmann kocsi. — Weltner Jakab: Milliók egy miatt. Bp., 1927. 281—285. l.

²² PI. Archívum 659. f. Népszava szerk. I. r. 1917/4. Weltner távirata 1917. nov. 2. — Népszava 1917. nov. 4.

²³ Népszava 1917. nov. 4. A bolsevikok erősödése Oroszországban.

²⁴ Népszava 1917. nov. 8. Az orosz forradalom.

²⁵ Népszava 1917. nov. 9. Új orosz forradalom — MMTVD 5. k. 13—14.

²⁶ Népszava 1917. nov. 23. A bolsevik felkelés előzményei.

demokrácia sorsa is. A bolsevik uralom nem egyetlen párt uralmát jelenti, mert Lenin híveit mások is támogatják... Az új forradalmi kormány a szovjetek uralma, vagyis Oroszország-dolgozó osztályainak kormánya. Nem kalandoruralom tehát...”²⁷ A Kerenszkij—Kalegyin—Krasznov ellenforradalmi támadás felett aratott bolsevik győzelem elemzésekor a lap a mensevikek politikáját elítélte. „Az események logikája is a bolsevikok győzelmével szól! hiszen már a szavazások során a legtöbb szavazatot kapták... (A tömegbefolyást még mindig a szavazatok számából állapítják meg.) A proletárságra a menseviek ingadozó és a polgári pártokkal nem csupán egyetlen célra, hanem a hatalom gyakorlásának egész területére szövetkező taktikája sokkal kevésbé hatott, mint a bolsevikok világos és egyetlen cél: az államhatalom meghódítása felé törvő taktikája. Elmondhatjuk, a bolsevikokkal nem valamely szocialista elmélet jutott uralomra, hanem magának a szocialista politikának a nagy alapelvei: a proletárság vegye kezébe a hatalmat...”²⁸ Az idézet első része természetesen az SZDP-nek a polgári ellenzéki pártokkal való együttműködési politikáját is védelmébe veszi, amikor egy közös cél érdekében ezt lehetségesnek tartja. A mensevikek tehát — a Népszava cikkírója szerint — akkor tévedtek, amikor a politikai kormányzás egész időszakára szövetkeztek más osztályokkal. A cikk elismeri ekkor, hogy a bolsevikok a proletártömegek akaratának egyetlen igazi kifejezői és harcosai. Ezzel kapcsolatban csak utalni kívánunk arra a közismert tényre, hogy a bolsevik párt még a Kornilov puccs után is egy rövid időre lehetségesnek tartotta a hatalom megragadásának békés formáját. A felkelés előkészítésének idején a II. szovjet kongresszuson és a szovjethatalom első hónapjaiban a baloldali eszerek leválták az eszer párttól és a bolsevikokkal működtek együtt. A cikk szerzője nem utalt a bolsevikok szövetségességének szerepére.

Bresztovszky Ernő nyugateurópai lapokra hivatkozva bizonyítja a bolsevik befolyás állandó növekedését. A párt befolyása tovább erősödött a mozgalmon (a munkásosztályon) belül és magával ragadta a békét és földet követelő paraszttentert.²⁹ Az új hatalom megszilárdításának kapcsán lelkes hang csendült ki az egyes tudósításokból: „a bolsevik hatalom annyira megerősödött, hogy minden szocialistát a béke minden igaz hívét őszinte öröm járhatja át. A régi rendnek örökre leáldozott a hatalmas birodalomban”.³⁰ „Mialatt a fronton tárgyalnak s Krilenkó zászlós, az orosz hadseregek új főparancsnoka sorra fogatja el az engedetlen generálisokat, az ország belsejében példátlan eréllyel és törhetetlen következetességgel dolgozik a bolsevik kormány a nagy békemű előfeltételeinek megteremtésén.”³¹

Az októberi forradalom nemzetközi hatását és jelentőségét a Népszava egyik cikkírója — a hangnemből ítélve a fenntartásokkal teli csoporthoz tartozó — csupán az általános békevág erősödésében látta. „Az orosz forrongás, polgárháború, kormányválság és kormánymegingás nem más, csak a népek egyre növekvő béke-

²⁷ Népszava 1917. nov. 14. Ki győz? A cikk szerzője „hatalmi” szempontból is — meglehetősen rövidlátóan és az imperialista érdekeknek megfelelően — érvel az új kormány mellett. „... mérhetetlen előnyt jelentene a központi hatalmakra az Oroszországgal való rögtönös béke. Nemcsak egész hadseregek szabadulnának fel, hanem mihelyt a béke megszüntetné Oroszország gazdasági ziláltságát, mihelyt a német lokomotívok, a vasúti kocsik enyhítenék a mai forgalom zavarát, Oroszország csakúgy mint a békében, a központi hatalmak kimeríthetetlen éléskamrájává lehetne. Az Oroszországgal kötött béke a központi hatalmak katonailag és gazdaságilag való legyőzhetetlenségét (!) jelentené és így törvényszerű szükségességgel a Franciaországgal Angliával kötendő általános békére is vezetne.”

²⁸ Népszava 1917. nov. 20. A bolsevik győzelem.

²⁹ Népszava 1917. dec. 6. A bolsevikok erőviszonyai — Lugano nov. 29.

³⁰ Népszava 1917. nov. 24. Szocialista berendezkedés Pétervárott.

³¹ Népszava 1917. dec. 1. Béke Kelet és Nyugat felől.

vágyának politikai formában való megjelenése.”³² Bresztovszky Ernő, a Népszava értékelésénél lényegesen mélyebb összefüggéseket látott az októberi forradalom után 1917 decemberében.” Oroszországban végérvényesen áttörte a proletáriátus a háború frontját. Ma már nem korai az az ítélet, hogy a marxista forradalom kifelé és befelé diadalmaskodott... egész Oroszország Leninék mögött áll. Kifelé napról-napra erősödik a kormány helyzete, hiszen nem tehetetlen báb a kapitalisták markában, hanem bátran megragadja az antanttal szemben rendelkezésre álló leghatalmasabb eszközt: kilátásba helyezi az államcsődöt... A kapitalizmus két lehetőség előtt áll: vagy megadja a szocializmusnak az államközi békét s a fejlődés lehetőségét a társadalmi béke felé, vagy arra kényszeríti a béke és a szocializmus pártjába most már nemi különbség nélkül tóduló tömegeket, hogy a nemzet békéjét a nemzeten belül, a társadalmi rend orosz mintájú felforgatásával teremtsék meg.”³³ Ebből az állásfoglalásból is kiderül azonban — a mindez már október után —, hogy a béke kivívása, a szocializmus, a forradalom ellenpólusa. A forradalom csak végső esetben lehetséges, de Bresztovszky reális alternatívának tekint. Más szóval Október más országoknak nemcsak példát, hanem biztosítékot is teremtett forradalmukhoz. Bresztovszky Ernő egy másik írásában kereken visszautasítja az Európai Egyesült Államok bármilyen programját, s ha nem is nyíltan, de a Kautsky féle nemzetek államszövetsége tervet is elutasítja, kijelentve, hogy bármilyen elképzelés a tőkés uralmának további fenntartását, erősítését szolgálja. A nemzetek jövőjét azonban — pacifista módon — a demokrácia következetes biztosításában látja.³⁴

Bokányi Dezső a november 25-i izzóhangulatú hatalmas tömeggyűlésen az októberi forradalom jelentőségét abban látta, hogy visszaadta az emberiségnek a szocializmusba vetett hitét. A szónok utalt arra, hogy a forradalom kimenetele még bizonytalan, nem tudni szocialista vagy polgári demokratikus, vagy a kettőnek valamiféle keveréke, de egy biztos, hogy a cárizmus többé nem tér vissza. Az orosz munkás kinyújtott kezét el kell fogadni.³⁵ Bokányinak a forradalom jellegére vonatkozó megjegyzése nem haladta meg a februári forradalom értékelését, nem szólt azokról a vívmányokról, amelyek már széles körben ismertek voltak. Kétségtelen az összegyűlt hatalmas tömeg többet szeretett volna hallani a népszerű szónoktól. A Pravda — németnyelvű források alapján — szintén megemlékezett a grandiózus tömeggyűlésről. Tudósításában azt emelte ki, hogy a szónok háborút elítélő és békét sürgető szavai alatt a tömegből az általános sztrájkot követelő felkiáltások hangzottak el. Kár, hogy a szónok a tömeget lecsillapította. Kiemeli a Leninnek és Liebknechtnek szóló üdvözlét.³⁶

Érdemes felidézni a hasonló időben Németországban lezajlott tömeggyűléseket. Ebert november 18-i beszédében azt állította, hogy a központi hatalmak békehajlandósága erőteljesen befolyásolta az orosz forradalmat. Ennek az állításnak a tények ellentmondanak, hisz Kerenszkij Petrográd feladására készült, de Ebert felfogása is az volt: annál rosszabb a tényeknek (kijelentette, hogy el kell fogadni a békejavaslatot, s meg kell szilárdítani a demokráciát. Ebert egy szóval sem említette, hogy Oroszországban a proletáriátus került hatalomra. Scheidemann félreérthetetlenül jelentette ki, hogy „szeretnénk ha Oroszország békeszerető demokráciává válna... követeljük az érdekek kiegyenlítését, amelyben Oroszország életérdekeit sem szabad figyelmen kívül hagyni a mostani győző jogánál fogva.” Az imperialista célokat

³² Népszava 1917. nov. 16. Kavarog a világ.

³³ Szocializmus 1918. jan. 78. old. Bresztovszky Ernő: Felülről.

³⁴ Szocializmus 1917. dec. Bresztovszky Ernő: A nemzetek társadalma.

³⁵ MMTVD 5. k. 25—29. l.

³⁶ Pravda 1917. nov. 24. (dec. 7.) V. Vengrii.

hangoztató Scheidemann nem riadt vissza a bolsevikok nyilvános elítélésétől: „A bolsevikoktól sok kérdés választ el bennünket és sohasem fogjuk elhinni, hogy azokat a módszereket, amelyeket helyesnek tartanak, mi is magunkénak vallanánk.”³⁷

Haase, a függetlenek nevében az októberi forradalmat világtörténelminek értékelte, s e harcban — hangoztatta — az orosz munkásosztály évtizedes harcának gyümölcse érett be, bírálva a többségi szociáldemokratákat, megjegyezte vajon a forradalomnak nyújtott legjobb támogatás a hadihitelek újabb megszavazásában van? A diplomácia nem fog demokratikus békét létrehozni. Csak egy út van a menekülésre és ezt az orosz kormány mutatta meg: a nemzetközi osztályharc.³⁸

A német többségi szociáldemokraták állásfoglalását nemcsak a háború és béke kérdése, hanem az orosz forradalom értékelése miatt is bírálták a németországi függetlenek. A Magyarországi szociáldemokrata Párt nézete, megnyilatkozásai, a németországi függetlenekéhez volt közel álló, sőt a hivatalos pártvezetés jelentős része a Kautskytól balra álló függetlenek véleményét osztotta. Az SZDP centrum irányvonalát, akkoriban bizonyítja az is, hogy az Antant országok pártjainak centrum felé — ha lassú — alakulását is biztató jelnek tekintette. Amikor helyeselte a bolsevik párt vezette proletárhatalom intézkedéseit, ugyanúgy ellenezte minden határozottabb balszárny kialakulását és megerősödését más országokban. Erről tanúskodik Weltner egyik stockholmi nyilatkozata 1917 decemberében. Megemlíttette, hogy a német imperialista békefeltételek elfogadhatatlanok, ez csak a német annexiók köröknek kedvez. Megjegyezte, hogy a külön béke lehetetlenné teszi az általános demokratikus békét. Sürgette a szocialisták konferenciájának azonnali összehívását.³⁹

Weltner 1917. november 8-i táviratában arról számol be, hogy tárgyalást folytatott a stockholmi bolsevikokkal, (a külföldi bizottság) akik ugyan a saját nevükben tárgyaltak, és ők lehetségesnek tartják a konferencia összehívását, melyre meghívták Ausztria, Magyarország pártjait, a német függetleneket is. — Ha lehetséges is ilyen vélemény az nagyon egyedi volt, hisz a Bolsevik Párt a III. Internacionálé létrehozásán fáradozott.

A Népszava tudósítója főleg a mensevikkal tartott kapcsolatot. A mensevik vezetők — Dan, Axelrod — szkeptikusan nyilatkoztak az új forradalom jövőjéről. Azt hangoztatták, hogy a bolsevikok után — akik, s főleg Lenin, nem képesek pozitív politikát folytatni — cári ellenforradalom és diktatúra lesz. Az ilyen megnyilatkozáshoz a lap nem fűzött véleményt.⁴⁰

A szélsőséges mensevik álláspontot elvetette a „Népszava”, s nagyobb reményt fűzött a Martov—Szuhanov vezette mensevik balszárnyhoz, s szívesen látta volna őket a kormányban. A koalíciós kormány létrehozása elé várakozással tekintett, s a Kámenyev által előidézett kormányválsághoz inkább reményeket fűzött, s nem tartotta veszélyesnek a forradalom fejlődése szempontjából.⁴¹

Élénken foglalkoztatta a szociáldemokrata pártot a fiatal szovjethatalom első intézkedése, államrendszerének kiépítése. A forradalmi intézkedések (a paraszt és agrárpolitika, a szocializálás, a termelés megszervezése, a nemzetek önrendelkezési joga, stb.) foganatosítása legalábbis az első időkben bizonyos változást eredményeznek a korábban hallott szociáldemokrata nézetekben.

³⁷ Népszava 1917. nov. 21. — Az orosz forradalom és a német szociáldemokrácia.

³⁸ Népszava 1917. dec. 2. — Haase felszólalása (A Vorwärts-ből átvéve.)

³⁹ Gyelo naroda (az eszerek lapja) 1917. dec. 13.

⁴⁰ Népszava 1917. nov. 10.

⁴¹ Népszava 1917. nov. 23. Koalíciós szocialista kormányt.

A földről szóló dekretumot, és annak megvalósítását ismertetve, megállapítja, hogy Oroszországban agrárforradalom is végbement. A rendelet politikai hatása, hogy a sokmillió parasztság a maximalistákhoz (azaz: a baloldali eszerekhez, igaz ez nem pontos megjelölés, mert az eszereknél volt baloldal és voltak maximalisták) és a bolsevikokhoz megy át. „A történelemben páratlanul álló nagyságú és mélységű szociális forradalom játszódik le most Oroszországban, a tulajdonviszonyok olyan átforgalmazáson mennek keresztül, amely nem-maradhat hatás nélkül a többi ország gazdasági és szociális viszonyaira... A béke és az agrárkérdés annyira kiélezte az osztályharcot, hogy a közbülső pártok, a szocialisták menseviki frakciója és a szociálforradalmárok jobbszárnya, amelyek állandóan a közvetítő szerepet választották, teljesen szétmorzsolódtak...” Azt modják, hogy Oroszország vesztelen kerül ki a háborúból..., De csak látszat, mert az orosz parasztnak, munkásnak semmije se volt az orosz háborúból, most birtokába jut az egész haza földje. Nagy tanulság ez a magyar parasztra és munkásra... van itt föld elég — csak el kell venni, ki kell sajátítani, csak az *államnak* (V. L.) rá kell tennie a kezét, hogy széteszthassa megmunkálásra... most újból megmutatták, hogy kell eljutni a szocializmus megvalósítása felé: a föld magántulajdonának megszüntetésével.⁴²

A korábbi felfogásokhoz viszonyítva előrehaladást jelent a munkásság és parasztság együttműködésének felismerése. A parasztság a munkásosztály felé fordult. Az orosz példa magyarországi alkalmazására is történik utalás. Az államról alkotott reformista nézet azonban továbbra is megmaradt. A megoldás kulcsa itt nem a szükséges és elkerülhetetlen társadalmi forradalom, hanem a meghatározatlan osztály feletti állam. Mint már más vonatkozásban is, a Népszava újból megállapította az ún. középpártok — itt a kispolgári pártok — politikai csődjét.

Kunfi Zsigmond is tanulságként állapította meg az októberi forradalomról: revideálni kell a konzervatív parasztságról alkotott nézetet. Az orosz paraszt forradalmár. „Az orosz forradalom eredményei a parasztság szociális és gazdasági jelentőségére terelik mindazok figyelmét, akik a szocializmus célját nem látják kimerítettnek a munkások pillanatnyi bérköveteléseinek képviselésében és a munkaviszony megfoltozására irányuló törekvéseknek némi sikerében...” Tovább elemezve az októberi forradalom tanulságait, ha kimondhatatlanul is, a szubjektív tényezők nagy fontosságát emeli ki. „Lehetetlenség az orosz dolgokat szemlélve arra nem gondolni, hogy van, mégpedig nem is jelentéktelen szerepe a tömegmozgalmaknál is az *egyéniségeknek, a vezetőknek, azok erkölcsi és értelmi tulajdonságainak és azoknak az ideológiai tényezőknek*, amelyekről rendszerint igen nagy lenézéssel szoktunk beszélni és gondolkodni.”⁴³ (Kunfi itt még megjegyezte, hogy Oroszországban a legolvasottabb könyv a francia forradalom története.) Mindez a figyelemreméltó és szép, ha mégoly keserű megállapítás, akkor lett volna teljesebb, ha Kunfi az egyének mellett a pártra is utal.

Pogány József, aki ekkor még meglehetősen távol állt a forradalmi gyakorlat követelésétől, az októberi forradalomból a magyarországi helyzetre vonatkozólag ekkor negatív következtetést vont le, a januári tömegsztrájkjal kapcsolatos cikkében nemcsak az oroszországi forradalom alakulásának helytelen ábrázolását írta meg, (Miljukov—Kerenszkij—Lenin forradalom) — ez még a kisebbik baj, hanem félreérthetetlenül kijelentette: „Minden magyar forradalmi mozgalom, ha több akar *helyi akciónál* lenni, ha magasabbra akar emelkedni tömegsztrájknál, kormányválságnál, utcai harcnál, csak Ausztria vele egy időben kitörő forradalmi mozgalmával együtt emelkedhet forradalomná.” Majd Pogány gúnyolódva (ezt a gúnyt Kunfi

⁴² Népszava 1917. dec. 12. Az orosz szociális forradalom.

⁴³ Szocializmus 1917. december. — Tények és gondolatok.

Zsigmond a Szocializmusban, Jócsák Kálmán a február 10-i pártgyűlésen utasította vissza — és joggal!) a sztrájkolókon — akik a bolsevik jelszavakat hangoztatták — az egész mozgalmat a bolsevikok paródiájának nevezte. Az egész mozgalom — szerte — már csak azért is kilátástalan, mert hiányoznak az objektív feltételek, a parasztság, a nemzetiségek, a hadsereg nem támogatja a munkásságot —. Mind-ebből Pogány csak azt a következtetést vonta le, hogy Magyarországon nincs forradalmi helyzet.

A tökeellenes intézkedések a bankok, a nagyobb üzemek köztulajdonba vétele lelkes — ha nem is egyértelmű — visszhangot váltott ki. Bresztovszky Ernő tollából származó „Lenin napja” c. vezércikk a bankok államosításának napját a közgazdaság új naptáraként értékelte. „...ajánlatos, hogy a közgazdaság naptárában Lenin napjának nevezzék.” „A cár megbuktatása az orosz népnek nehéz és sikeres műve volt, de mégsem legnagyobb műve... Most már nem az osztályuralom eszközéről van szó, hanem magáról az uralomról. A nép saját kezébe veszi a banktőkét és ezzel a nagyipart. És ez az átalakulás mélyebbre vág és messzebbre hat, mint csupán az államforma változása... A hitel államosítása, ami kifelé nem olyan feltűnő... csaknem szíven találja a kapitalista termelő rendszert. Ez az átalakulás nemcsak politikai, gazdasági, hanem a legnagyobb mértékben társadalmi is. Figyeljük és készen vagyunk arra, hogy a történések iskolájában a saját kötelességeink számára tanuljunk.”⁴⁴

A szovjetekről viszont Buchinger Manó azt írta, hogy ez egyet jelent a bizalmi rendszerrel. (Ebben a vonatkozásban kétségtelenül szerepet játszott a munkástanács létrehozására irányuló szűkkörű törekvés.) „A novemberi revolúcióval szólt a cikk — a bizalmiférfi rendszer jutott uralomra... A szovjetek uralma nem más, mint a bizalmiférfi rendszer kormányra emelése... A bizalmiférfi nemcsak önmagát, nemcsak a munkásságot, hanem az államot is tudja kormányozni.”⁴⁵ Természetesen a szovjet nem a bizalmiak összessége volt. A cikk tendenciózusan így a bizalmiak tekintélyét is emelni óhajtott, illetve a szovjetek szerepét csökkenteni. Buchinger ezzel a gondolat-illúziót is keltett a bizalmi rendszer iránt, hisz a szovjet a társadalom valamennyi dolgozó osztályát képviselte.

A *Leninről szóló írásk* egyrészt visszaverték a burzsoá rágalmaszadás vádjait, másrészt emberi nagyságát, történelmet formáló szerepét mutatták be. A Népszava 1917. november 16-án közölte Troelstra nyilatkozatát Leninről: teljesen képtelenség Lenint német ügynöknek tekinteni. „Én hosszú éveken keresztül együtt dolgoztam Leninnel a Nemzetközi Irodában és mindig úgy találtam, hogy ő azokért az ideálokért küzd most, amelyekért egész életében küzdött.”⁴⁶

Bresztovszky Ernő Leninről szóló írásában közvetlenségét, fáradhatatlan munkabírást, kérlelhetetlen logikáját, retorikai cicomák nélküli világos érvelését emelte ki. Lenin a politikai helyzetet világosan felismerte és ha pl. a háború idején kevesen értették meg polgárháborúról szóló jelszavát, az események teljesen őt igazolták. „Az orosz tömegek motora hajtja az orosz politika páncélautóját, de a kormánykerék a tömegek lelkét megismerésítő ember kezében van.”⁴⁷

Ugyancsak Bresztovszky írja 1917. december 15-én keltezett levelében, hogy orosz ismerősei is Leninért lelkesednek... Lenin a legnépszerűbb ember ezen a tájon.”⁴⁸

⁴⁴ Népszava 1918. jan. 2. — Lenin napja.

⁴⁵ Népszava 1917. dec. 2. A bizalmiférfi —

⁴⁶ Népszava 1917. nov. 16.

⁴⁷ Népszava 1917. dec. 23.

⁴⁸ Pl. Archivum 695. f. Bresztovszky E. iratai 1917. dec. 15.

A „Népszava” a szovjethatalom más vezetőire szórt rágalmakat is visszautasította és nagyon meggyőző vitát folytatott a leninizmus védelmében a korabeli polgári lapokkal is.

Az alkotmányozó gyűlés feloszlása után kevesebb elemző cikk jelent meg a párt központi és egyéb orgánumaiban. Itt a demokrácia és diktatúra elvi kérdései is összezsúplálódtak. A forradalomért való lelkesedés hangját felváltotta a hűvös tartózkodás.

A petrográdi választási adatok elemzésekor kiderült, hogy a szavazatok döntő többségét a bolsevik párt szerezte meg. A kadet párt növekedése logikus, rájuk szavazott mindenki a fekete százakig bezárólag. Ez a növekedés az osztályharc erősödését már előre vetíti. „A demokrata koalíciós politika gyöngesége és eredménytelensége a békekérdés előmozdítására való képtelensége kompromittálták úgy Kerenszkij híveit, mint a tétovázó mensevikieket.”⁴⁹

A választásokat elemző cikk elismeri, hogy a munkásosztály nagy többsége a bolsevikokra szavazott, azonban a parasztság a Csernov vezette eszereket támogatta, s ez utóbbiak a kadettekkel többségre jutott. Felújult a lap hasábjában a konzervatív reakciós parasztról szóló sokat hangoztatott tétel.

„A demokrácia elvei azt követelték volna — valószínű Garami tollából származó cikk —, hogy a bolsevikok vessék alá magukat a nemzetgyűlés többségének. Az ipari munkásság így biztosította volna, hogy Oroszország demokratikus köztársasággá lesz, biztosította volna a maga egyesülési jogát, nyolcórás munkanapját és nagy politikai befolyását. Az államhatalmat át kellett volna engednie a parasztságnak és föl kellett volna adni a szocializmus rögtönös megvalósításának és a tőke legyőzésének a reményét. Az orosz ipari proletárság... úgy érzi, hogy ha kell fegyverrel is fönnt akarja tartani a proletáriátus politikai uralmát az orosz nép paraszti többségének akarata ellenére is... E harcban nemcsak az orosz ipari munkásság áll szemközt a parasztsággal, hanem a proletárság diktatúrájának elve is harcban áll a demokrácia elvével.” A cikk befejező része: a központi hatalmaknak tisztességes békét kell kötniök, hogy ne okozzanak gyűlöletet az orosz népben, mert bárhogy is végződik a háború, így a béke tartós lesz.⁵⁰

A történeti tények rossz interpretálását nem rójuk fel hibának, magyarázható a hiányos tájékozottsággal. A parasztságnak a kadetokkal való szövetsége bezárólag a fekete százakig, a szociáldemokrata ortodoxianak felelt meg, hasonló szövetség megalkotását Magyarországon az „Újság” hangoztatta bezárólag az utolsó kisiparosig. És vajon az alkotmányozó gyűlés ha átveszi a hatalmat, a parasztság hatalma teremthető volna meg? Erre a kérdésre már akkor a Népszava szerkesztőségében is nemleges választ kellett adni. Az alapálláspont a polgári demokrácia elfogadása és kijelölése volt, vagyis a proletáriátus a megszerzett hatalmat és az elért vívmányokat — mivel azok úgymond történelmileg koraiak — adja fel és nyisson szabad teret a polgári demokráciának. Még csak fel sem vetődött a cikk szerzőjében a nyílt ellenforradalmi diktatúra, a fehérterror, vagy akár a cári rendszer, vagy ennek katonai diktatúrában jelentkező restaurációja. Történelmi tény volt a Kornyilov puccs mögött álló erők jelenléte, azok nem tűntek el a történelem porondjáról. Ez az állásfoglalás — minden erőltetett belemagyarázást mellőzve — mintha előrevetítené a jobboldali szociáldemokraták későbbi kapituláns magatartását, a Peidl kormány gyakorlatát.

A proletárdiktatúra történelmi szükségességét a Népszava szerkesztőségében, valóban sokan nem értették meg, még sok baloldali szociáldemokrata sem, s az

⁴⁹ Népszava 1917. dec. 15. Győznek a bolsevik szocialisták.

⁵⁰ Népszava 1918. jan. 25. Az orosz polgárháború.

nralkodó körök szociálpacifista felszólításainak elfogadásával az SZDP közömbös lesz a polgárháború alakulásának kérdésében. Vessen az orosz proletárhatalom, vérezen az orosz proletáriátus, mentsük az imperialista hazát.

A *békéről szóló dekrétumot*, a konkrét békeajánlatot a szociáldemokrata párt felhasználta a háborúellenes mozgalom kiszélesítésére, a kormány a német imperialista törekvések leleplezésére, a szovjet hatalom népszerűsítésére.

A fegyverszüneti tárgyalások megkezdésekor, de a későbbiek során is, az általános béke, és nemcsak a különbéke megteremtését tartotta elsőrendűnek. „Nekünk mindenek előtt a magyar, az osztrák, a német hatalmasok bűneit kell korbácsolnunk és tömegeink tettekeszségét növelnünk. Nem a győzelem, csak a megegyezés útja vezet a béke felé.”⁵¹

Ágoston Péter az orosz kormány békeajánlatát lehetetlennek tartotta, hisz egy héttel korábban a központi hatalmak is az antanthoz hasonlóan magyarították az annexiót. „Az orosz szocialisták ajánlatát a központi hatalmak területén élő szocialisták részére szánt csaléteknek is tekintik az itteni kormányok s félnek, hogy a szocialisták álláspontját megváltoztatja s kényszeríti háborúellenes magatartásra.”⁵² Való igaz, hogy a békemozgalom intenzitása gyorsan fokozódott a breszti tárgyalások idején.

A békekezdeményezés növelte a szovjethatalom tekintélyét, politikájának népszerűségét. „Lenin és Trockij kormánya soha el nem homályosodó példák arra, miképpen kell békét teremteni... Soha nem volt még kormányzat amelynek békeharca ilyen nyilvánvaló, ennyire kétségbevonhatatlan tettel bizonyított lett volna... a bolsevikiek tekinthetők ma az egész orosz ipari proletárság egyetlen politikai képviselőjének és így az egyetlen tömegeket magába foglaló szocialista pártnak.”⁵³

A béketárgyalások idején a saját kormányt támogató vélemények is elhangzottak, melyek párosultak a szociálpacifizmus forradalmakat leszerelő tendenciájával. Nemcsak Czernin nyilatkozatait, hanem a német véleményeket is pozitívan értékelte az egyik cikkíró: „a központi hatalmak kormányai ezúttal igazán nagy és komoly szolgálatot tettek a béke ügyének”. Czernin úgymond meggyőzte a németeket, s az államok tisztességes békét akarnak, nem lesz megszállás, terület és hadi kárpótlás. „...az egész emberiség a háború helyett a munka, a kultúra, az építés és belső küzdelem haladást nemző világában térhet vissza,”⁵⁴ másszóval mintha mi sem történt volna 1914—1917 között, vissza az 1914 előtti állapothoz.

Mintegy válaszolva és szembeállva — s ez a szerkesztőségen belüli lényeges nézeteltéréseket is tükrözi — az előző napi cikkel a „Csak nézőközönség” c. vezércikk elutasítja a saját kormány békülékeny szolgálatát. „Akármennyire békülékeny Czernin, Kühlmann mégiscsak a legindokoltabb bizalmatlansággal kell néznünk azokra a béketárgyalásokra, akik nem állnak a demokrácia ellenőrzése alatt... A tömegek nem tudhatják, hogy a béke nem bukik-e meg, valami imperialista akadályon.” Míg a központi hatalmak delegációiban grófok, bárók, tábornokok vannak, az orosz küldöttségben munkások, parasztok, még nő is van. Követeli a nyilvános tárgyalást.⁵⁵

Az annexió tervek elítélése az „Arbeiter Zeitung” cikke alapján történt. A cikk szerint az annexió eredményezheti, hogy a munkáskormányt elsöpörheti a nacio-

⁵¹ Népszava 1917. dec. 4. — Fegyverszünet.

⁵² PI. Archivum: Ágoston iratai — Napló 1917. nov. 23.

⁵³ Népszava 1917. dec. 7. Békének — 1917. dec. 13.

⁵⁴ Népszava 1917. dec. 27. Az általános béke föltételei.

⁵⁵ Népszava 1917. dec. 28. Csak nézőközönség?

nalista ellenforradalom, s ekkor újra kezdődhet a háború. Ez a béke újabb ellentétet szül. „Két vagy három nemzedék után (!) Oroszország félelmetes hatalommá lesz. Őrületség lenne ezt az országot ellenségünké tenni. Az annexiós béke lehetetlenné teszi a tisztességes béke tető alá hozását Nyugaton.”⁵⁶

Kunfi Zsigmond síkra szállt a szovjet kormány nemzetek önrendelkezési jogát a gyakorlatban is megvalósító politikája mellett és elítélte az imperialista annexiót.⁵⁷

Az imperialista hódítást elítélő állásfoglalások jelentek meg a breszti béke megkötésekor, s megértést tanúsítottak a kényszerbéke megkötése iránt. „Bámulattal tekintünk az orosz forradalomra, csodálattal nézünk föl arra az orosz proletárra, amely ennyire mindent merve lendült föl a forradalmi uralom és a forradalmi béke diktálására. Tudjuk, hogy a béke életszükséglet az orosz revolúciónak és hogy Lenin, Trockij nemcsak az orosz nép pillanatnyi békevágának, hanem az orosz szociális forradalom nagy érdekeinek a végrehajtója, amikor tárgyalja és aláírja a breszti békeszerződést.”⁵⁸ A cikk végül felhívott arra, hogy az Antant demokráciája nem akar kezét fogni az orosz köztársasággal. Nem Wilsontól, Lloyd George-tól, nem a központi hatalmaktól kell várni a békét, hanem a néptől.

Ágoston Péter nem helyeselte a bolsevikok részéről a békekötést. Amikor békét kötnek — jegyezte fel — nem követik a forradalmárok hagyományait, lemondtak a forradalomról, amikor a császáriakkal megegyeztek. Viszont, ha az orosz nép forradalmi, akkor ez a kormány eltűnik s jön egy új, mely a forradalmat megcsinálja. A polgári társadalom álláspontján levők szemüvegén nézve kérdést azonban úgy áll, hogy az orosz nép nem hajlandó azért küzdeni, hogy segítse a cárizmus régi szövetségeseit.”⁵⁹ Ágoston bírálta a szocializmusért való aggodalomból fakadt, bár a történelem alaposan rácafolta. Ágoston nem értette meg a politikai kompromisszum szükségességét.

Az SZDP elítélte a breszti diktátumot a német imperialista körök hódításait a többségi szocialisták álláspontját. A breszti béke birodalmi gyűlési tárgyalását ismertetve idézi David és Ledebour felszólalását, de nyíltan egyik mellett sem foglal állást.

A *breszti béke megkötése után* a szociáldemokrata sajtó lényegesen kevesebbet foglalkozik az oroszországi eseményekkel, és néhány hír közlésének ad helyet. Az elemző, értékelő cikkek eltűnnek, s mind gyakorlatban bukkannak fel jobboldali szellemben megírt eszmefuttatások. Így a Népszava helyet adott a „Vorwärts” antibolsevista szellemű propagandájának.

„Mi szociáldemokraták a legélesebben elítéljük, amit a bolsevikok Oroszországgal üznek az nem szocializmus, hanem anarchia, ezért nekünk a bolsevikiek és mi közöttünk látható választóvonalat kell húzni.”⁶⁰

Elemelve a szovjethatalom belső nehézségeit, a Népszava 1918. júniusában már helyteleníti az agrárkérdés forradalmi megoldását, mivel ez már akkor letérés volt a szociáldemokrata programról. A parasztság konzervatívvá, sőt ellenforradalmivá lett Oroszországban is. (Megismétlődik 1848.) Az iparban foganatosított változás nem hozta meg a várt eredményt. Oroszországot a külső túlerő és az egymást követő nemzeti katasztrófák marcangolják. A bolsevikok csak a proletáriátusra számíthatnak, s hatalmuk bizonytalan.⁶¹ A breszti békét most már azzal utásítja el, hogy

⁵⁶ Népszava 1918. jan. 1. A döntő kérdés: Arbeiter Zeitungból.

⁵⁷ Szocializmus 1918. jan. Kunfi Zs.: Tények és gondolatok.

⁵⁸ Népszava 1918. jan. 2. Hát Anglia? Hát Franciaország?

⁵⁹ Pl. Archivum: Ágoston Péter iratai — Napló 1918. febr. 14.

⁶⁰ Népszava 1918. febr. 17. Lapszemle.

⁶¹ Népszava 1918. aug. 2.

az orosz léleknek megfelelő baloldali eszer lázonságok nem teremtik meg a nyugalmat.

Az SZDP vezetősége fokozatosan elfordult az októberi forradalomtól. A forradalommal közösséget vállalók a pártvezetőségen belül háttérbe szorultak. A jobbszárny a forradalom nehézségeit felnagyítva igyekezett a tömegek forradalmasodását visszatartani. Az októberi forradalom nyomán kialakult hatalmas tömegmozgalmakat az SZDP vezetősége politikai tevékenységében a választójog (a megnyírbált Vázsonyi tervezet) kivívására akarja felhasználni. Az opportunista taktika méltán keltett mind nagyobb bírálatot és ellenállást a forradalmasodó tömegekben. Az 1917. november 25-i, az 1918. február 10-i rendkívüli pártgyűléseken a pártvezetőség minden felszólalótól csak bírálatot kapott. Több küldött összehasonlítást tett az oroszországi forradalom és a magyarországi belpolitikai helyzet között. A Népszava szerkesztőségéhez érkezett levelek nem fukarkodtak a bíráló és az elítélő észrevétellel.

Vagyis a pártvezetőséget sem az októberi példa, sem a hatalmas tömegmozgalom, sem a párton belül jelentkező bírálat stb., nem térítette le a semmi eredményt nem hozó választójogi taktika kitaposott útjáról.

Az SZDP kapituláns gyakorlatával való szembefordulást, a belső vívódást, útkeresést jól példázza Bresztovszky Ernő evolúciója. 1918 közepétől kapcsolatba került a Moszkvában működő magyar kommunistákkal. Leveleket kapott, melyeket továbbított, Vántus Károlytól, Kun Bélától, Szamuely Tibortól, Pór Ernőtől. Összeköttetésben állt az orosz követséggel, Moszkvába meghívást is kapott, aminek egészségi állapota miatt eleget tenni nem tudott. Moszkvának röpiratot is készített. Leveleiben arról is beszámol, hogy a szovjethatalom termelési adatairól állandó hírekkel, kimutatásokkal rendelkezett, amit rendszerint eljuttatott a Népszavának, de a lap e híreket nem közölte. „Igen sokat olvasok most az orosz dolgokról, s mindig meglepőbb tényekre bukkanok. Kezdem élni a történelmet.”⁶² Bresztovszky Ernő még 1918 nyarán hozzájárult a magyar kommunisták munkájának hazai megismertetéséhez.

Az SZDP későbbi gyakorlatának értékeléséről: „amennyire körömszakadtáig védem kifelé a magyar párt jóhiszeműségét, annyira veszítem az érveket, s annál nagyobb az aggodalmam annak a pártnak a sorsa iránt, amelynek írói karriert, ambíciót, mindent eladtam. Imádott Wilsonunkból talán még mindig nem ábrándultak ki odahaza. Talán még mindig nem akarják tudomásul venni, hogy a nemzetek önrendelkezési jogával úzótt szédelgés mögött az a szándék (már bizonyított) van, hogy a háború minden terhét a proletáriátus viselje... A nemzetek önrendelkezési joga álnéven az az imperialista béke készül, amelynek a Breszt—Litovszki aljasság csak halvány sejtetője... A magyar párt politikáját ma öngyilkos politikának kell látnom... A magyar párt nem látja, vagy nem akarja látni azt a köteleességét, hogy a szocialista társadalmat megvalósítani akaró kísérlet már tény... Ezt a kísérletet a szent belső rend kockáztatása árán is minden erővel támogatni kell... Ma még ideje lenne a pártnak, hogy proletárdiktatúra egyéb formáival próbálkozzunk Magyarországon.”⁶³

Végül Bresztovszky megnyilatkozása a KMP hazatért tagjairól: „Tudom, hogy

⁶² PI. Archivum: Bresztovszky Ernő iratai 695. f. 1918. VIII. 15-i levélből: „Az orosz nagykövetségtől kaptam levelet, melyben arról értesítenek, hogy hadifogoly ismerősök üzenetét vehetem át tőlük Bernben... Moszkvában hetenként kétszer megjelenő lapjuk van a magyaroknak: Szociális Forradalom a címe. Röpiratokat adnak ki. A kommunista könyvtárnak hát füzete jelent már meg. Amikor mindet megkapom hosszasan ismertetem őket a Vántus levelével együtt. Egyelőre tehát legfeljebb az üdvözlöketek közöljétek a lapban.”

⁶³ Uo. 1918. nov. 12.

Oroszországból hazajöttek jóhiszeműek, remélem, hogy én még tudnék velük beszélni. Annyira megtanultam őket becsülni, hogy nagyon-nagyon messze érzem őket azoktól a ma lett bolsevikiektől, akik köré hamarosan tartozni fog még egynéhány spekuláns... Az oroszországiak lélektanát érteni kell, s becsülni kell éppen úgy, mint az itthon sikerrel vagy nekik kevés sikerrel stréberkedőket utálni. Sajnálom, hogy Magyarországon ezt az álbolsevizmust úgy össze lehet keverni az igazival, az Oroszországból hozottal, hogy a tömeget magát is megtéveszti ezzel az egy kalap alá szorítással.”⁶⁴

Az októberi forradalmat megértő és propagáló szociáldemokraták hozzájárultak e forradalom eszméinek, vívmányainak terjesztéséhez. Sokan közülük, ha egy időre is elméletileg közel kerültek hozzá. A szociáldemokrata vezetők egy részénél Október példája nemcsak nézeteik formálódását, változását eredményezte, hanem gyakorlati tevékenységüket is jelentős mértékben meghatározta. Az SZDP jobboldali és centrista vezetése azonban teljesen alkalmatlannak bizonyult arra, hogy Október nyomdokán haladjon.

Október példájának követését, a magyarországi proletárdiktatúráért való harcot a **Kommunisták Magyarországi Pártja** vezetésével valósítja meg Magyarország proletariátusa.

⁶⁴ Uo. 1918. dec. 24.

ВЕЛИКАЯ ОКТЯБРЬСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ И СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ ВЕНГРИИ

Непосредственное влияние Великой Октябрьской Социалистической Революции проявилось не только в умножении массового движения, в разочаровании в войне, в выступлении левого крыла СДПВ, требовавшего более решительную политику, но и в складывании более дифференциального мнения правления партии и ее ведущих органов. В настоящей работе показывается точка зрения, образовавшаяся до весны-лета 1918 г. правления СДПВ о Великой Октябрьской Социалистической Революции.

Во время первой мировой войны СДПВ поддержала военную политику правительства, хотя высказалась по форме более умеренно, чем Социал-демократическая Партия Германии. Руководимая, членом правления Жигмондом Кунфи, группа пацифистов вела только теоретические дискуссии и никогда не приблизилась к практике циммервалдистов.

В руководящих партийных кругах мнение о войне было более-менее одиноковым, а в вопросе теоретической оценки об октябрьской революции наметилась существенная разница. Правое крыло, центр и левый-центр по разному оценили революцию. Вообще высказывания были более положительными первого времени — а это уже зависело от положения внутренней политики Венгрии — чем за период октябрь 1918 — март 1919 г.

Правое крыло, руководимое Эрнё Гарами, с самого начала враждебно относилось к октябрьской революции, а представляющий взгляды центра Кунфи, в первое время искренне был воодушевлен революцией и смотрел на нее как пример. Многие, как напр. Эрнё Брестовски считал, что разрешить проблемы венгерского общества надо по примеру Октября.

Ведущие органы прессы на первом месте занимались событиями революции. В комментариях с большим признанием говорили о партии большевиков, осудили контрреволюционную политику правых эсеров и меньшевиков, но охотно видели бы в советском правительстве меньшевиков-интернационалистов.

Подробно разбирали первые мероприятия советского правительства. В связи с созданием декрета о земле и о роли крестьянства в русской революции изменились прежние взгляды, СДПВ о крестьянстве, как реакционном классе. Предпринятые против буржуазии антикапиталистические меры были встречены положительно. Всю инициативу советского правительства относительно заключения мира а также переговоры в Бресте были поддержаны и грабительские условия центральных держав были осуждены.

После разгона учредительного собрания и заключения брестского мира на место воодушевления наступил умеренный интерес, и все больше статьи с точки зрения несогласия а также вражды. А другие лица, принадлежащие к левому крылу центра, установили связь с группой венгерских коммунистов, находившихся в Москве.

СДПВ способствовала к распространению в Венгрии идей и завоеваний Октября. Многие, хотя и на короткое время, идейно близко подходили к нему. Но правое крыло и центр СДПВ оказалось неспособным следовать по примеру Октября.

DIE GROSSE SOZIALISTISCHE OKTOBERREVOLUTION UND DIE UNGARLÄNDISCHE SOZIALDEMOKRATISCHE PARTEI

Die unmittelbare Wirkung der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution zeigte sich nicht nur in der Entfaltung der Massenbewegungen, in der Ernüchterung vom Kriege, in der eine immer entschlossener Politik fordernde Aktivität des linken Flügels innerhalb der Sozialdemokratischen Partei, sondern auch in der differenzierteren Meinungsäusserung der leitenden Organe der Zentralleitung der SDP. Der vorhandene Aufsatz beschäftigt sich nur mit der Stellungnahme der Zentralleitung der SDP bezüglich der Grossen Sozialistischen Oktoberrevolution, in der Periode bis zum Frühling-Sommer des Jahres 1918.

Während des ersten Weltkriegs nahm die Ungarländische Sozialdemokratische Partei eine die kriegerische Politik der Regierung unterstützende Haltung ein, obwohl in einem wesentlich gedämpfteren Ton als die Deutsche Sozialdemokratische Partei. Die pazifistische Richtung, von Zsigmond Kunfi, Mitglied der Parteileitung, geleitet, führte nur theoretische Diskussionen, er konnte nie der Zimmervalder Praxis nahe kommen.

Während die Stellungnahme zur Frage des Krieges in den führenden Kreisen der Partei mehr oder weniger einheitlich war, meldeten sich wesentliche Unterschiede in der prinzipiellen Beurteilung der Oktoberrevolution von 1917. Der rechte Flügel, das Zentrum und das Linkszentrum bewerteten die Revolution in unterschiedlicher Weise. Im allgemeinen waren die Stellungnahmen der ersten Zeit viel positiver — und dies war mit der Gestaltung der Innenpolitik Ungarns eng verbunden — als die der Periode zwischen dem Oktober 1918 und März 1919.

Der von Ernő Garami geleitete rechte Flügel betrachtete die Oktoberrevolution vom Anfang an feindlich, Kunfi dagegen, die Ansichten des Zentrums vertretend, begeisterte sich aufrichtig für die Revolution und betrachtete sie als ein befolgenswertes Beispiel. Dagegen andere, wie Ernő Bresztovszky, meinten, die Lösung der ungarischen gesellschaftlichen Probleme sei im Beispiel der Oktoberrevolution zu finden.

Die leitenden Presseorgane der SDP beschäftigten sich an erster Stelle mit den Ereignissen der Revolution. In den Analysen wurde grosse Anerkennung der Bolschewistischen Partei gezollt, die die bourgeois Gegenrevolution unterstützende Politik der Menschewiki und der rechtsseitigen Sozialrevolutionären verurteilt, doch hätten sie die Menschewik—Internationalisten in der Sowjetregierung gerngesehen.

Sie analysierten die ersten Massnahmen der Sowjetregierung eingehend. Im Zusammenhang mit der Dekret über das Land, mit der Rolle des Bauerntums in der Revolution im Russland wurde die Ansicht der SDP über das Bauerntum, als eine reaktionäre Klasse, zum Teil verändert. Die gegen die Bourgeoisie getroffenen, gegen das Kapital gerichteten Massnahmen wurden mit grossem Einverständnis kommentiert. Mit den Friedensinitiativen der Sowjetregierung, den Verhandlungen von Brest wurde sympathisiert, die räuberischen Bedingungen der Zentralmächte gerügt.

Nach der Auflösung des konstituierenden Reichstags und dem Friedensabschluss von Brest wurde die Begeisterung von einem lauen Interesse abgelöst, und die gemessenen oder Vorbehalte enthaltenden Auseinandersetzungen gewannen an Boden. Dagegen andere, vor allem die zum linken Flügel gehörenden, trachteten nach der Kollaboration mit der in Moskau tätigen ungarischen kommunistischen Gruppe.

Die SDP hat zur Verbreitung der Ideen und Errungenschaften Oktobers in Ungarn beigetragen. Viele, wenn auch nur für eine kurze Zeit, kamen der Revolution prinzipiell nahe. Aber der rechte Flügel und das Zentrum der SDP erwies sich als ungeeignet für die Befolgung des Beispiels der Oktoberrevolution.